

Харків, ХНАДУ, 2020. 344 с.

4. Співак В. А. Ділові комунікації. Теорія і практика: підручник для академічного бакалаврату. 2017.

Прохоренко Леся,

доктор психологічних наук, професор, директор,
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна;

Процюк Раду,

доктор медичних наук, професор,
професор кафедри фтизіатрії та пульмонології,
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ТА ЇХНІХ РОДИН В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ

Надзвичайні події справляють потужний вплив на стан психічного здоров'я людей, які постраждали від них. Часто такий вплив сягає патогенного рівня і стає причиною формування цілої низки психічних та поведінкових розладів, соціальної дезадаптації, до яких, зокрема, відносяться: гострі реакції на стрес, різноманітні розлади адаптації та поведінки, стійкі зміни психічного стану особистості й інше.

Кризові процеси, які виникли з введенням карантинного режиму в країні, спричинені наслідками пандемії COVID-19, підтверджує виникнення нагальних труднощів та проблем, пов'язаних з наданням психологічної допомоги родинам дітей з особливими потребами, які знаходяться в умовах ізоляції.

Дослідження соціальних процесів підтверджує виникнення нових нагальних труднощів та проблем, з якими стикаються у своїй життєдіяльності і дорослі, і діти в період кризових ситуацій. Зміни на соціальному рівні виявляються порушеннями подружніх, батьківських та екстрасімейних стосунків (спілкування з родичами, друзями). Психологічні характеристики стресу в сімейних стосунках позначаються змінами в емоційно-вольовій та особистісній сферах дітей і батьків. Досвід науковців-практиків засвідчує збільшення кількості випадків виникнення непорозумінь, конфліктів, домашнього насильства у сім'ях, як у період розгортання кризової ситуації, так

і по її завершенні.

В таких умовах і діти з особливими потребами не отримують належного спеціального супроводу, що негативно впливає на їхній розвиток, гальмуючи успішність реабілітаційного процесу.

В Україні налічується близько 165 000 дітей з особливими освітніми потребами. З огляду на таку статистику особливої уваги набувають дослідження щодо побудови стратегії надання психологічної допомоги дітям з особливими потребами та їхнім родинам, зокрема: розроблення системи психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами та їх родин (К.Бабак, О.Бабяк, Н.Бабкіна, Т.Калініна, А.Капська, В.Кобильченко, С.Максименко, І.Пеша, Л.Прохоренко, Г.Соколова, О.Токарь та ін.); створення спеціального корекційно-розвивального середовища для дітей з особливими потребами (Н.Баташева, О.Василькова, М.Гринчук, І.Йокубаускайте, Т.Костенко, О.Мамічева, О.Мозолюк-Коновалова, О.Орлов, І.В.Родигіна, А.Савицький, К.Тороп та ін.).

Чимало досліджень і практичних напрацювань присвячено інтегруванню дітей та молоді з особливими потребами до загальноосвітнього простору, насамперед йдеться про особистісну орієнтацію освіти; створення рівних можливостей для дітей та молоді у здобутті якісної освіти; забезпечення варіативності здобуття базової або повної загальної середньої освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей (В.Засенко, Є.Клопота, С.Максименко, А.Шевцов, В.М.Шевченко, Н.Ярмола та ін.).

Нині розроблено моделі дистанційного навчання таких осіб в умовах карантину, які дають змогу працювати вдома з усім класом під керівництвом вчителя, який, в свою чергу, може стати спікером для батьків у допомозі оволодіння методами засвоєння навчальних знань.

Здійснюється і чимало заходів щодо підготовки фахівців до надання психологічної допомоги сім'ям, які виховують дітей з особливими потребами: проводяться спеціальні семінари і групи супервізійного супроводу для психологів, соціальних педагогів та представників інших суміжних професій; розробляються і розповсюджуються (переважно через соціальні мережі) методичні матеріали інформативного і просвітницького характеру та ін.

Поряд з цим, механізм комунікації з родиною часто супроводжується проблемною поведінкою дітей та труднощами у навчанні. Особливо гостро це виявляється в умовах пандемії. За спостереженнями вчених, у багатьох дітей з особливими потребами при вимушеній соціальній ізоляції, спричиненої пандемією COVID-19, виникають вторинні емоційні розлади реактивного характеру у вигляді почуття невпевненості, страху мовного спілкування, зниженого настрою, надмірної уразливості, тривожності. Все це ще більше послаблює нервову систему дитини і створює умови для розвитку різних невротичних станів.

З'ясовано, що критичний період в адаптації родин дітей з особливими потребами до соціальної ізоляції, розпочинаються з 2-го місяця. Відповідно у цей період показники за шкалами відчуженості, а згодом і конфліктності, агресивності та ригідності у міжособистісній взаємодії батьків і дітей, долають поріг середніх показників у бік високих значень. Тобто, можна говорити про дисбаланс, який виникає у цей період між інтенсивністю впливу стресогенного чинника (соціальної ізоляції) та адаптивними можливостями батьків й поглиблюється зі збільшенням тривалості перебування родин у цих умовах. Також було виявлено чинники, які зумовлюють успішність адаптації родин в умовах соціальної групової ізоляції: активність, соціально-психологічна позиція та адекватність прийняття соціальної ролі.

Ці факти змушують нас говорити про те, що питання, пов'язані з наданням дистанційної психологічної допомоги родинам дітей з особливими потребами у кризових ситуаціях, які знаходяться в умовах ізоляції, не можуть надалі залишатися в межах надання поодинокі допомоги батькам чи дітям, а має бути розроблена дистанційна система психологічного супроводу для всієї родини.

Таким чином, психолого-педагогічний супровід дитини з особливими потребамив умовах вимушеної соціальної ізоляції, спрямований на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання, виховання та психічного розвитку на всіх етапах навчання дитини та життєдіяльності: по-перше, це систематичне відстеження психолого-педагогічного статусу дитини і динаміки її психічного розвитку в процесі виховання та навчання; по-друге,

створення необхідних умов для розвитку особистості дитини та її успішного навчання в «домашніх» умовах; по-третє, розроблення та використання спеціальних методик, програм та прийомів для надання допомоги дітям, які мають виражені проблеми у розвитку та поведінці і, які перебувають в кризових умовах.

У психологічній роботі з родинами дітей з особливими потребами важливо враховувати специфічні потреби як батьків, так і дітей. Така робота має бути побудована на виявленні основних потреб, а також подальше їх задоволення шляхом співпраці з різними суб'єктами соціальної, реабілітаційної та психологічної діяльності. І це вимагає від психолога не тільки високої теоретичної й практичної підготовки, але й граничної зібраності, почуття відповідальності, здатності до швидкого прийняття самостійних нестандартних рішень.

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що в умовах соціальної ізоляції у родин дітей з особливими потребами (дітей і батьків) виникають і наростають в умовах пандемії негативні психічні явища, такі як: депривація певного блоку основних особистісних потреб, негативні психоемоційні стани, почуття самотності й інші. Дослідження динаміки виникнення цих негативних явищ свідчать, що їх інтенсивність та відсоток родин, в яких вони діагностуються, зростають прямо пропорційно терміну перебування в умовах соціальної ізоляції.

Для забезпечення ефективного процесу роботи психологічного супроводу сімей, які виховують дитину з особливими потребами в умовах соціальної ізоляції, на наш погляд, доцільно здійснювати за такими напрямками:

- створення здорової морально-психологічної атмосфери у родинах, формування товариських відносин між батьками і дітьми, взаємодопомоги, подолання почуття самотності, профілактика психотравмуючих чинників;
- формування та розвиток у батьків психологічної готовності до виконання батьківських обов'язків, мотиваційної й емоційно-вольової стійкості, рівня внутрішнього спокою;
- навчання дітей спеціальних методів і технологій, які спрямовані на зниження дій негативних психологічних чинників, зокрема соціальної ізоляції.

Систематична та комплексна робота психолога з родиною в умовах соціальної ізоляції сприяє формуванню позитивного сприймання батьками своєї дитини, гармонізації стосунків у сім'ї, що зумовлює якісні зміни у ставленні членів родини один до одного та своєї «особливої» дитини.

Список літературних джерел:

1. Досвід переживання пандемії covid-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка: зб. наук. пр. / редкол.: М.М. Слюсаревського (відп. ред.) та ін.К. : ІСПП НАПН України, 2020.121 с.

2. Прохоренко Л., Соколова Г., Крошка О. (2019). Концептуалізація системи сімейно-орієнтованого психолого-педагогічного супроводу родини, яка виховує дитину з особливими потребами. / за заг. ред. докт. психолог. наук О.В. Царькової. – Мелітополь: Люкс,С.10-23.

3. Lytvynenko, O., Zlatova, L., Zasenka, V., Prokhorenko, L. & Lunov, V. (2020). Adaptive Potential of Young People as a Factor of Mental Health-Preserving. *Journal of History Culture and Art Research*, 9(3), 374-385. doi: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v9i3.2846>

Рібцун Юлія,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу логопедії
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

ДИТЯЧИЙ АПЕРЦЕПТИВНИЙ ТЕСТ У КОМПЛЕКСНІЙ ЛОГОПСИХОДІАГНОСТИЦІ ТЕМПО-РИТМІЧНИХ РОЗЛАДІВ

Питання якісної логопсиходіагностики дітей з тяжкими порушеннями мовлення були та залишаються актуальними для теорії і практики сучасної логопедії. Особливо це стосується дітей із заїканням – порушенням темпо-ритмічної організації мовлення, обумовленим судомним станом м'язів мовленнєвого апарату, нейромоторне судомне порушення мовлення, що виникає в процесі комунікації за механізмом системного мовленнєво-рухового неврозу (Л. Беякова, Т. Візель, О. Дьякова, Л. Міссуловін, В. Мясичев, В. Селіверстов, В. Шкловський, Р. Юрова, А. Ястребова та ін.) [3].

Недостатність позитивних емоційних контактів між дорослими, ровесниками і дитиною, підвищена реактивність на ґрунті напружених відносин з ними, конфлікт між вимогами середовища та ступенем його